

Byzantina Symmeikta

Vol 5 (1983)

SYMMEIKTA 5

Άνεκδοτη μονωδία στον "οικεῖον" τοῦ αὐτοκράτορα Γεώργιο Καντακουζηνὸ (15ος αἰ.)

Κρίτων ΧΡΥΣΟΧΟΪΔΗΣ

doi: [10.12681/byzsym.692](https://doi.org/10.12681/byzsym.692)

Copyright © 2014, Κρίτων ΧΡΥΣΟΧΟΪΔΗΣ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΧΡΥΣΟΧΟΪΔΗΣ Κ. (1983). Άνεκδοτη μονωδία στον "οικεῖον" τοῦ αὐτοκράτορα Γεώργιο Καντακουζηνὸ (15ος αἰ.). *Byzantina Symmeikta*, 5, 361–372. <https://doi.org/10.12681/byzsym.692>

ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΜΟΝΩΔΙΑ
ΣΤΟΝ «ΟΙΚΕΙΟΝ» ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ
ΓΕΩΡΓΙΟ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟ (15ος αί.)*

Α΄

Ἡ θεμελιακὴ μονογραφία τοῦ D. Nicol γιὰ τοὺς Καντακουζηνούς ἔθεσε τὶς βάσεις καὶ προήγαγε τὴν ἔρευνα γιὰ τὰ προσωπογραφικὰ τῆς βυζαντινῆς αὐτῆς οἰκογένειας, δίνοντας συγχρόνως τὴ δυνατότητα γιὰ προσθῆκες καὶ διορθώσεις στὸ βασικὸ κορμὸ τῆς¹.

Ἐνα νέο κείμενο, ποὺ ἐπιγράφεται *Μονωδία εἰς τὸν ἐνδοξότατον καὶ εὐγενέστατον οἰκεῖον τῷ κραταίῳ καὶ ἁγίῳ ἡμῶν αὐθέντῃ καὶ βασιλεῖ κῆρ Γεωργιον τὸν Καντακουζηνόν*, μὲ τὶς νέες πληροφορίες ποὺ παρέχει, βοηθᾷ τόσο στὸν ἐντοπισμὸ ἐνὸς ἀκόμῃ προσώπου μὲ τὴν ἐπωνυμία Καντακουζηνός στὸν 15ο αἰ., ὅσο καὶ στὴν ἀδρομερῆ σκιαγράφηση τοῦ βίου καὶ τῆς δραστηριότητάς του. Ἡ μονωδία αὐτή, ποὺ γράφτηκε μὲ ἀφορμὴ τὸ θάνατο τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοῦ ἀξιωματοῦχου, δὲν συμπεριλήφθηκε στὴν ἔκδοση τῶν *Παλαιολογεῖων καὶ Ηελοπονησιακῶν* καὶ παρέμεινε ὡς τώρα ἀνέκδοτη².

Ὁ τόπος γεννήσεως τοῦ Γεωργίου Καντακουζηνοῦ δὲν προσδιορίζεται, ἐπισημαίνεται ὅμως ἡ εὐγενὴς καταγωγή του καὶ ἡ βασιλικὴ προέλευση τῆς οἰκογένειάς του. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι ὁ θρηνωδὸς δὲν ἔχει προσωπικὴ γνώση τοῦ πράγματος, ἀλλὰ ἀρύεται τὴν πληροφορία ἀπὸ πρόσωπο προσκείμενο στὴν οἰκογένεια τοῦ νεκροῦ (στίχ. 30 - 32). Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ὀδηγεῖ στὴ σκέψη ὅτι ὁ δεσμὸς του μὲ τὸν βασιλικὸ οἶκο τῶν Καντακουζηνῶν πρέπει νὰ εἶναι μᾶλλον χαλαρὸς. Ἄλλωστε μιὰ τέτοιου εἴδους ἄμεση συγγένεια θὰ πρέπει νὰ ἦταν εὐρύτερα γνωστή.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν παιδεία του, αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ προχώρησε πέρα ἀπὸ τὴν

* Τὸν συνάδελφο Σταῦρο Κουρούση εὐχαριστῶ θερμὰ γιὰ τὴ βοήθειά του στὴν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου ὅπως καὶ γιὰ τὶς χρήσιμες παρατηρήσεις του. Φυσικά, ὁποιοδήποτε σφάλμα βαρύνει τὸν γράφοντα.

1. *The Byzantine Family of Kantakouzenos (Cantacuzenus) ca. 1100-1460. A Genealogical and Prosopographical Study.* (Dumbarton Oaks Studies 11), Washington 1968· βλ. καὶ τὶς προσθῆκες τοῦ ἴδιου, *The Byzantine Family of Kantakouzenos. Some Addenda et Corrigenda*, DOP 27 (1973), σελ. 309 - 315.

2. Γ. Χαριτάκη, *Σπυρίδωνος II. Αάμπρον τὰ μετὰ θάνατον εἴρεθέντα*, ΝΕ 14 (1917 - 20), σελ. 219, ἄρ. III΄.

παρακολούθηση τῶν ἐγκύκλιων μαθημάτων. Ἔτσι ὁ συγγραφέας τῆς μονωδίας σπεύδει νὰ καλύψει καὶ νὰ δικαιολογήσει τὴν ἔλλειψη αὐτῆ μετὰ τὴν ἀναφορά του στὴν πρόοδο τοῦ Γεωργίου Καντακουζηνοῦ στὸ χριστιανικὸ βίο καὶ τὴν προκοπὴ περὶ τὰ μέγιστα . . . καὶ μόνιμα (στίχ. 35 - 39).

Σὲ νεαρὴ ἡλικία εἰσέρχεται στὴν ὑπηρεσία τοῦ Μανουὴλ Β΄ Παλαιολόγου (στίχ. 41 - 43) καὶ ἀργότερα ἀναδεικνύεται μέλος τῆς συγκλήτου (στίχ. 75 - 76)¹. Ἐνόσο ζεῖ ἀκόμη ὁ αὐτοκράτορας Μανουὴλ Β΄ καὶ γιὰ σύντομο χρονικὸ διάστημα, καταλαμβάνει κάποιον διοικητικὸ ἀξίωμα στὴ Λήμνο. Ὁ χρόνος παραμονῆς του ἐκεῖ μπορεῖ νὰ προσδιοριστεῖ μετὰ σχετικὴ ἀκρίβεια, γιὰτὶ δηλώνεται σαφῶς ὅτι ἐξάσκησε τὸ λειτούργημά του πρὶν ἀπὸ τὸ διορισμὸ τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου ὡς δεσπότη τῆς Λήμνου (στίχ. 83 - 85). Ἐφόσον εἶναι γνωστὸ ὅτι αὐτὸ συνέβη γύρω στὸ 1425², ἡ παρουσία του στὸ νησί πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ μεταξὺ τοῦ 1423 καὶ 1424, πάντως ὅμως ὄχι πρὶν ἀπὸ τὸ 1420. Ἡ διατύπωση τοῦ κειμένου τὴν Λήμνον ἐγκεχειριστο εἰς ἡγεμονίαν δὲν ἐπιτρέπει νὰ προσδιοριστοῦν μετὰ ἀκρίβεια τὰ διοικητικὰ του καθήκοντα. Εἶναι γνωστὸ ἄλλωστε ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις μόνον σκιώδη ἐπικυριαρχία διατηροῦσε ἐκεῖ μέσω διοικητικῶν ὑπαλλήλων μετὰ εἰκονικὴ ἐξουσία, ἐφόσον ἡ Λήμνος μαζὶ μετὰ τὴν Ἰμβρο, τὴ Θάσο, τὴ Σαμοθράκη καὶ τὴν πόλιν Αἴνο εἶχαν παραχωρηθεῖ ἀπὸ τὸν Μανουὴλ Β΄ ὡς φέουδο στὸν γενουατικὸ οἶκο τῶν Gattilusi³. Πάντως στὰ ἀμέσως προηγούμενα ἔτη μνημονεύεται καθολικὴ κεφαλὴ Λήμνου ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος⁴ καὶ ἀπογραφεῖς ὁ Παῦλος Γαζῆς καὶ ὁ ἱερομόναχος Ἰωάσαφ⁵ τὸ 1415 καὶ ὁ ἱερέας (πιθανὸν ὁ ἱερομόναχος) Ἰωάσαφ τὸ 1425⁶.

1. Γιὰ τὸν ὄρο «σύγκλητος βουλή» τὸν 14ο καὶ 15ο αἰ. βλ. Αἰκατερίνης Α. Χριστοφιλοπούλου, *Ἡ Σύγκλητος εἰς τὸ Βυζαντινὸν Κράτος*, Ἐπετηρὶς τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου 2 (1949), σελ. 22 - 25.

2. Δ. Ἀ. Ζακυθινόυ, *Le Despotat grec de Morée*, τόμ. Β΄, Variorum, Λονδίνο 1975, σελ. 75. Πάντως τὸ παλαιότερο γνωστὸ ἔγγραφο στὸ ὁποῖο ὁ Δημήτριος Παλαιολόγος ὑπογράφει ὡς δεσπότης Λήμνου εἶναι ὁρισμὸς τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1429 (*Actes de Lavra*, ἔκδ. P. Lemerle, A. Guillou, N. Svoronos, Denise Papachryssanthou, τόμ. 3, ἀρ. 167, σελ. 180 - 183, ὅπου καὶ βιβλιογραφία γιὰ τὸν Δημήτριον Παλαιολόγο).

3. Ἡ ἔκταση καὶ ἡ μορφή τῆς ἐξουσίας τῶν Gattilusi στὰ νησιά τοῦ Βορείου Αἰγαίου δὲν ἔχει ἐρευνηθεῖ ἐπαρκῶς. Γιὰ τὸ θέμα βλ. Ἀπ. Βακαλόπουλου, *Thasos. Son Histoire, son Administration de 1453 à 1912*, Παρίσι 1953, σελ. 15· τοῦ Ἰδίου, *Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ*, τόμ. Α΄, Θεσσαλονίκη 1974², σελ. 350.

4. Στὸ πρακτικὸ τοῦ ἱερομονάχου Ἰωάσαφ, Ἰανουάριος 1415 (ἔκδ. Ἀρκάδιος Βατοπεδινός, Γρηγόριος Παλαμᾶς 3 (1919), σελ. 434. Πρβλ. Dölger, *Regesten*, ἀρ. 3341).

5. Ὁ ἱερομόναχος Ἰωάσαφ εἶναι ὁ συντάκτης τοῦ πρακτικοῦ τοῦ Ἰανουαρίου 1415 (δ.π. σημ. 4). Μετὰ τὸν Παῦλο Γαζῆ ὑπογράφουν τὸ πρακτικὸ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1415 (*Actes de Lavra*, τόμ. 3, ἀρ. 164, σελ. 169· πρβλ. καὶ ἀρ. Append. XVIII, σελ. 219).

6. Ὑπογράφει τὸ ἀπογραφικὸ γράμμα τοῦ Ἰουλίου 1425 (*Actes de Dionysiou*, ἔκδ. Ν. Οἰκονομίδη, Παρίσι 1968, ἀρ. 22, σελ. 128).

Μετά τὴν ἐπιστροφή του στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὸν θάνατο τοῦ Μανουὴλ Β' (Ἰούλιος 1425) ὁ Γεώργιος Καντακουζηνὸς συνεχίζει νὰ προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του στὸν νέο αὐτοκράτορα Ἰωάννη Η' Παλαιολόγο. Ἔτσι ὅταν ὁ τελευταῖος ἐξεστράτευσε ἐναντίον τῶν Τόκκων στὴν Πελοπόννησο τὸν χειμῶνα τοῦ 1426 πρὸς 1427 τὸν συμπεριέλαβε στοὺς ἐπιτελεῖς του. Μολονότι τὸ κείμενο ἀναφέρεται ἀόριστα στὰ γεγονότα (στίχ. 76 - 82), αὐτὰ δὲν εἶναι δύσκολο νὰ ἀναγνωριστοῦν. Ὁ βυζαντινὸς στόλος, ἀρχηγὸς τοῦ ὁποῖου ὀρίστηκε ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα ὁ Δημήτριος Λεοντάρης, καταναυμάχησε τὰ πλοῖα τῶν Τόκκων κοντὰ στὶς Ἐχινάδες νήσους στὴν εἴσοδο τοῦ Πατραϊκοῦ κόλπου¹.

Μετά τὴν εὐτυχῆ ἔκβαση τῆς ναυτικῆς αὐτῆς ἐπιχειρήσεως, ποὺ θεωρεῖται καὶ ἡ τελευταία νίκη τοῦ βυζαντινοῦ στόλου², ὁ Γεώργιος Καντακουζηνὸς ἐπιστρέφει στὴν Κωνσταντινούπολη ὅπου παραμένει γιὰ ἓνα ἔτος (στίχ. 82 - 83). Ἡ συγκεκριμένη ἀλλ' ἀναιτιολόγητη αὐτὴ χρονικὴ ἀναφορὰ τοῦ θρηνωδοῦ μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ μόνον ἂν συνδεθεῖ μετὰ τὴν ἀμέσως ἐπόμενη, χρονικὰ, δραστηριότητα τοῦ Καντακουζηνοῦ, ποὺ εἶναι ἡ ἀποστολὴ του ὡς πρέσβευς πρὸς τὸν τῆς Εὐρώπης ἡγεμόνα (στίχ. 89 - 91). Ποιὸς ὅμως εἶναι ὁ ἡγέτης πρὸς τὸν ὁποῖο στέλλεται ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα ὡς πρέσβης δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ προσδιοριστεῖ με ἀκρίβεια. Ὁ ὅρος «ἡγεμῶν τῆς Εὐρώπης» πρέπει μᾶλλον νὰ ὑπονοεῖ κάποιον ἀπὸ τοὺς μονάρχες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, πιθανὸν τὸν γερμανὸ αὐτοκράτορα, παρὰ τὸν πάπα ἢ ἓνα ἀπὸ τὰ συμβούλια τῶν Ἰταλικῶν πόλεων. Ἡ πλησιέστερη, χρονικὰ, γνωστὴ βυζαντινὴ πρεσβεία εἶναι ἐκείνη τοῦ Benedetti Fulcho καὶ τοῦ Ἰωάννη Δισύπατου πρὸς τὸν γερμανὸ αὐτοκράτορα Σιγισμούνδο ποὺ πραγματοποιήθηκε πρὶν ἀπὸ τίς 10 Ὀκτωβρίου τοῦ 1425³. Πιθανὸν ὡς μέλος αὐτῆς τῆς πρεσβείας, ἢ ὁποῖα κοινοποίησε τὴ θετικὴ διάθεση τοῦ Ἰωάννη Η' πρὸς τὸν γερμανὸ αὐτοκράτορα γιὰ μιὰ μελλοντικὴ ἔνωση τῶν χριστιανῶν, νὰ συμπεριλήφθηκε καὶ ὁ Γεώργιος Καντακουζηνός.

Οἱ πληροφορίες γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση τοῦ Γεωργίου Καντακουζηνοῦ σταματοῦν ἐδῶ. Οὔτε ὁ τόπος (πιθανὸν ἡ Κωνσταντινούπολη) οὔτε καὶ ὁ χρόνος τοῦ θανάτου του προσδιορίζονται στὸ κείμενο τῆς μονωδίας. Εἰκάζω ὅτι

1. Δ. Ἰ. Ζακυθηνόυ, *Le Despotat grec de Morée*, τόμ. Α', Variorum, Λονδίνο 1975, σελ. 200 - 201 καὶ τόμ. Β', σελ. 144 - 145. Ὁ Δημήτριος Λεοντάρης δὲν κατονομάζεται, ὑπονοεῖται ὅμως μετὰ τὴ φράση *μετὰ καὶ ἑτέρου ἐνὸς τῆς αὐτῆς τάξεως* (στίχ. 78 - 79). Ἐπίσης, παραδίδεται ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς τῶν πλοίων μετὰ τὰ ὅποια ὁ Ἰωάννης Η' ἐπιχείρησε τὴν ἐκστρατεία (*τριήρεσι τέσσαρσι*, στίχ. 79 - 80).

2. Δ. Ἰ. Ζακυθηνόυ, ὁ.π., τόμ. Α', σελ. 201.

3. Ἐκδ. τῆς ἀπαντητικῆς ἐπιστολῆς τοῦ γερμανοῦ αὐτοκράτορα βλ. τοῦ N. J o r g a, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades au XVe siècle*, seconde série, Παρίσι 1899, σελ. 252· ἐπανάκδ. Σ. Λάμπρου, *Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακά*, τόμ. 3, Ἀθήνα 1926, σελ. 323. Πρβλ. D ö l g e r, *Regesten*, ἀρ. 3424 καὶ Δ. Ἰ. Ζακυθηνόυ, ὁ.π., τόμ. Α', σελ. 220.

δὲν πρέπει νὰ ἐπέζησε πολὺν χρόνον μετὰ τὴν ἐπάνοδό του ἀπὸ τὴν πρεσβεία στὴ Δύση. Ὅπως δὲ ἴσως πέθανε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωάννη Η' Παλαιολόγου († 1448), ἐφόσον καὶ ὁ συγγραφέας τῆς μονωδίας ἀναφέρει τὸν αὐτοκράτορα ὡς εὐρισκόμενον ἀκόμη στὴ ζωὴ.

Ἐγκωμιάζοντας τὸν ἀποθανόντα, ὁ θρηνωδὸς ἐπισημαίνει τὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ του χαρίσματα, τὸν δίκαιο χαρακτήρα του, τὴ συζυγικὴ του ἀφοσίωση (ἀπαράτρωτον μὲν τὴν συζυγίαν διατηρήσας, στίχ. 108 - 109), ὑπογραμμίζοντας ἰδιαίτερα τὴ φιλανθρωπία του καὶ τὴ στενή του ἐπαφὴ μὲ τὴν ἐκκλησία.

Ὁ Γεώργιος Καντακουζηνὸς ποὺ ἐγκωμιάζεται στὴ μονωδία ποὺ ἐκδίδεται πιὸ κάτω, δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὸν Γεώργιο Παλαιολόγο Καντακουζηνό, γιὰ τοῦ θεοῦ τοῦ Μανουὴλ Β' Θεοδώρου Παλαιολόγου Καντακουζηνοῦ καὶ μαθητῆ τοῦ Ἰωάννη Χορτασμένου, ὁ ὁποῖος, ὅπως εἶναι γνωστὸ, πέθανε μετὰ τὸ 1456 καὶ 1459¹. Ἡ δυσκολία νὰ τοποθετηθεῖ σὲ κάποιον κλάδο τῆς οἰκογένειας τῶν Καντακουζηνῶν θὰ μπορούσε νὰ ὀδηγήσει στὴν ἐλκυστικὴ μὲν ἀλλ' ἀναπόδεικτη ὑπόθεση ὅτι πρόκειται γιὰ κάποιον γιὸ τοῦ Θεοδώρου Καντακουζηνοῦ, φίλου τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ Β' καὶ παραλήπτη ἐπιστολῆς τοῦ Δημητρίου Κυδωνῆ². Στὴν περίπτωσιν αὕτη θὰ εἶχαμε δύο ὁμώνυμους Θεοδῶρους νὰ ἔχουν ὁμώνυμους γιούς Γεωργίους καὶ μάλιστα σχεδὸν συνονόμους. Ἄλλωστε καὶ ὁ μονωδοῦμενος Γεώργιος Καντακουζηνὸς γιὰ νὰ ἀσκεῖ διοικητικὸν λειτουργημὰ στὴ Λήμνο πρὶν ἀπὸ τὸ 1425 πρέπει νὰ ἔχει γεννηθεῖ τὸ ἀργότερον μέσα στὴν τελευταία δεκαετία τοῦ 14ου αἰ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ συγγραφέα τῆς μονωδίας³, οἱ συχνῆς ἀναφορές του σὲ κείμενα τῶν Γραφῶν, ἀλλὰ καὶ σὲ κείμενα καὶ πρόσωπα τῆς μυθικῆς καὶ κλασικῆς ἀρχαιότητος ὀδηγοῦν στὸ συμπέρασμα ὅτι εἶναι κάτοχος ἀνώτερης ἐκκλησιαστικῆς καὶ «θύραθεν» παιδείας. Στὴ δομὴ τοῦ ρητορικοῦ του λόγου ἀκολουθεῖ τοὺς κανόνες τοῦ ρήτορα Μενάνδρου (3ος αἰ. μ.Χ.) περὶ Ρητορικῆς⁴.

1. Nicol, *The Byzantine family of Kantakouzenos, ca. 1100 - 1460*, Washington 1968, σελ. 176 - 179, ἀρ. 67. Ὁ H. Hunger, εὐστοχα, ταυτίζει τὸν Γεώργιο Παλαιολόγο Καντακουζηνὸ μὲ τὸν Γεώργιο Καντακουζηνὸ (Nicol, ὁ.π., σελ. 167, ἀρ. 58), ἀποδίδοντός τον ὡς γιὸ τοῦ Θεοδώρου Παλαιολόγου Καντακουζηνοῦ [*Johannes Chortasmenos (ca. 1370 - ca. 1436/37)*], Βιέννη 1969, σελ. 104 - 108· βλ. καὶ Nicol, DOP 27 (1973), σελ. 312 - 313· πρβλ. PLP ἀρ. 10959]. Μὴ γνωρίζοντας ὅμως, εὐλογα, τὸ περιεχόμενον τῆς μονωδίας τὴ σχετίζει μὲ τὸν Γεώργιο Παλαιολόγο Καντακουζηνὸ (ὁ.π., σελ. 108).

2. Ὁ Hunger διακρίνει τὸν Θεόδωρο Παλαιολόγο Καντακουζηνὸ (Nicol, ὁ.π., σελ. 165 - 166, ἀρ. 57) ἀπὸ τὸν Θεόδωρο Καντακουζηνὸ, «φίλου» τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ Β' (ὁ.π., σελ. 106 - 107).

3. Γιὰ τὸν συγγραφέα τῆς μονωδίας ὁ ὁποῖος, ἐνδεχομένως, ταυτίζεται μὲ τὸν συγγραφέα καὶ ἄλλων ρητορικῶν κειμένων διαλαμβάνουμε σὲ ἀμέσως προσεχῆ ἐργασία.

4. Μενάνδρου Ρήτορος Περὶ ἐπιδεικτικῶν [XVII]: Περὶ μονωδίας, ἐκδ. D. A. Russell καὶ N. G. Wilson, Ὁξφόρδη 1981, σελ. 200 - 206.

Ἡ ἐξοικειώσή του μάλιστα με τὸ ρητορικὸ εἶδος καταφαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν ἐλεύθερο τρόπο με τὸν ὁποῖο χειρίζεται τοὺς κανόνες αὐτοῦς.

Τὸ κείμενο παραδίδεται στὸ χειρόγραφο 220 (παλαιὸς ἀριθμὸς 35) τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας τοῦ 15ου αἰ. στὰ φφ. 174 - 179^v¹. Στὸ ἴδιο χειρόγραφο περιλαμβάνονται ὁ Βίος καὶ ἡ ἀκολουθία τοῦ Μακαρίου Μακρῆ, ἡγουμένου τῆς μονῆς Παντοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως (†1431)², μονωδίες καὶ ἐγκώμια καθὼς καὶ ποικίλη ὕμνογραφικὴ ὕλη.

ΚΡ. ΧΡΥΣΟΧΟΪΔΗΣ

1. Θ. Μοσχονᾶ, *Κατάλογοι τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης, τόμ. Α΄, Χειρόγραφα, Ἀλεξάνδρεια 1945*, σελ. 211.

2. Ἔκδοση τοῦ Βίου καὶ μελέτη γιὰ τὸ βίο καὶ τὸ συγγραφικὸ ἔργο τοῦ Μακαρίου Μακρῆ ἐτοιμάζω.

Β΄

Alex. 220 Μονωδία εἰς τὸν ἐνδοξότατον καὶ εὐγενέστατον οἰκεῖον τῷ κραταιῷ
f. 174 καὶ ἀγίῳ ἡμῶν ἀυθέντη καὶ βασιλεῖ κῆρ Γεώργιον τὸν Καντακουζηνόν

Τίς οὖν οὐ τῶν κρείττωνων παντὸς κόσμου τὸ μέρος τῇ ἐκδημίᾳ τοῦ
ἀνδρὸς οἴχεται; Τίς τῶν σῶν γνωστῶν καὶ φιλάτων ὑποίσει γενναίως
5 τὸν σὸν χωρισμόν, μεμνημένος σου τῆς καλοκαγαθίας; Ἐγὼ γ' οὖν οἶ-
μαι, καὶ τῆς σῆς ὁμιλίας μὴ μετασχόντες, ἀκοῆ μόνῃ παραλαβόντες τὰ
κατὰ σέ, οὐ δυνήσονται φέρειν ἀδακρυτὴ τὴν μνήμην. Τίς Ὀυφενὸς μου-
σικὸς ἢ Θάμυρις δύναται ἂν ἐπαξίως κρούμασί τε καὶ μελωδήμασι το-
σαύτην ἀθυμίαν, ἢ περιεῖλε τὸ πλεῖστον τῆς βασιλίδος καὶ τοῦ ταύτης
10 πληρώματος, κατευνάσαι; Οἴχεται, φεῦ, οἴχεται τὸ κάλλιστον ἀπάσης
τῆς οἰκουμένης καὶ τὸ κρεῖττον ὄν πρὸς τοῦ κρείττονος πρότερον ἐδη-
μιουργήθη. Ἄλλ' οὖν οὐ πάντῃ γε εἰς τὸ μὴ ὄν ἐξελέγηθεν, ἀλλ' ἐπ' ἐλ-
πίδι κρείττονος ζωῆς αἰωνίου.

Οὐ ταυτὰ μοι παρέστηκε γινώσκειν τῶν τοῦ ἀνδρὸς πέρι, ὅταν εἰς τὰς
15 ὑπερκοσμίους δυνάμεις ἀποβλέπω, καὶ τῶν τὴν κάτω χώραν λαχόντων
περὶ ἡμᾶς. Ἐκεῖναι μὲν οὖν ὅταν ἴδωσι πρὸς αὐτοὺς αἰρούμενον μετὰ
παρησίας τιὰ τῶν ἐντεῦθεν πολὺ γ' ἐπιδείκνυνται γαληνόν τε καὶ χα-
ρίεν, ὡς οἰχόμενος ἐδυνήθη κεκρατηκέναι τὰς τοῦ κοινοῦ πολεμίου παρα-
τάξεις τῇ πανοπλίᾳ τοῦ Πνεύματος καὶ τρόπαιον στήσαι κατὰ τοῦ ἀλά-
20 στορος. Ὅθεν στεφάνοις νικητικοῖς πρὸς τοῦ ἀγωνοθέτου τὴν κεφαλὴν
κοσμεῖται, ἡμεῖς δ' ὀρῶντες τοῦτον ἐξ ἡμῶν πρὸς θεοειδῶν ἀγγέλων
ἐκδημοῦντα τοῦ σκίηνου πολλῆς οἰμωγῆς τε καὶ κατηφείας, ὡς εἰκός,
f. 174^v ἐμπιπλάμεθα τὰς ψυχὰς, ὀρῶντες ὄν πρότερον ὁμοδίαιτον || εἶχομεν,
ὁμόφυχον καὶ ὁμόσκηρον τῇ ἀνωθεν ψήφῳ τοῦ σκίηνου ἀποδημοῦντα καὶ
25 τουτὶ μὲν νεκρὸν ἀποδεικνύντα καὶ σὺν ἐκείνῳ σχεδὸν πᾶσι τοῖς περὶ
αὐτὸ γιγνομένοις, ἐλεινὸν θέαμα, τοῖς θ' ὀρῶσι καὶ ὀρωμένοις, ἀνθρωπον,
τὸ τιμιώτατόν τε καὶ οἰκειότατον Θεῷ κτῆμα, δι' ὄν οὐρανός τε καὶ γῆ
καὶ τὰ πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παρήχθη, ὑπὸ γῆν τε κρυπτόμενον καὶ
τάφῳ παραδιδόμενον καὶ ὅσον οὐδέπω διαλυόμενον.

30 Οὗτος μὲν οὖν, ὦ ἄνδρες, ἐκ γένους ἔφθ περιφανοῦς καὶ ἐνδόξου καὶ
τῶν τὰ πρῶτα φερόντων. Ὡς δὲ ἐγὼ τινος ἤκουσα ἀνδρός, οἴκοθεν ἔχον-
τος τὸ ἀξιοπίστον, ἐκ βασιλικοῦ γένους τὴν ἀναφορὰν κεκτημένον. Παρα-
λαβὼν τοίνυν ὁ χρόνος εἰς φῶς παρελήλυθότα εἰς τοσοῦτον προήγαγεν,

11 ὄν ex ὄν cod. || 14 ταυτὰ μοι cod. || 17 πολλὴν cod. || 22 ὡς εἰκός inter
lineas || 27 τε inter lineas

12 - 13 ἐπ' ἐλπίδι ~ αἰωνίου πρβλ. Τίτ. 1₂

- ὥστε πάντα τοὺς τὴν αὐτὴν ἡλικίαν μετασχόντας ἐπ' αὐτοῦ δόξῃ καὶ
 35 ἀρετῇ καὶ γένει σχεδὸν ἐναπέκρουσε. Μαθημάτων μέντοι τοσοῦτον ἀπο-
 λαύσας, ἡνίκα καιρὸς, ὡς δύνασθαι κατατροφᾶν τῶν ἀνεγνωσμένων τὴν
 θεωρίαν καὶ τὴν μνήμην διαφυλάττειν ἀμείωτον εἰς τὸ διηγεῖς — οὐ γὰρ
 ἤθελεν ἐπὶ πλεῖον τοῖς ἐλαχίστοις ἐνδιατρίβειν, λέγω δὴ μαθήμασιν ἐλ-
 ληνικοῖς τε καὶ μύθοις, περὶ τὰ μέγιστα ζημιουῖσθαι καὶ μόνιμα· ἐνθέν
 40 τοι καὶ ὄλον τὸν πόθον ἐκείθεν μεταγαγὼν τὴν ἀρετὴν εἰ καὶ τις ἄλλος
 ἠγάπησε. Ὑπερβᾶς οὖν τὴν παιδικὴν ἡλικίαν καθίσταται γνώριμος τῷ
 βασιλεῖ καὶ τούτῳ δίδωσι τῆς αὐτοῦ ἡλικίας καὶ πολιτείας πρόπουσαν
 f. 175^v || τὴν τιμὴν. Οὐ μὴν οἰκειότητι συναπήχθη τοῦ κρατοῦντος καὶ μείζονα
 δόξαν ἔχων περὶ αὐτοῦ τοῦ προκειμένου σκοποῦ κατωλιγῶρει καὶ τῆς
 45 εὐχῆς παρημέλει, ὥσπερ ἐν τοῖς τοιοῦτοις εἶθε συμβαίνειν, ἀλλὰ σῶμα
 μὲν περικείμενος, ἀγγελικὴν δὲ τὴν πολιτείαν ἐνδεικνύμενος καὶ ἐπὶ τὰ
 πρόσω βαδίζων, καὶ εἰ καθωρᾶτο, καὶ τὸν θάνατον πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων
 ἐν ἑαυτῷ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον εἰσώκισατο, πρᾶγμα οὐκ ἐν πολλοῖς εὐ-
 ρισκόμενον· καὶ τὸ τοῦ Λαβιδ ἐκπληρῶν «προωρώμην τὸν Κύριον ἐνώ-
 50 πιόν μου διὰ παντὸς ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστὶν ἵνα μὴ σαλευθῶ».
 Ἄλλὰ μὴν εἰς ἄνδρας τελῶν, ποῖον εἶδος ἀρετῆς οὐ μετῆλθε; Καί μοι
 μηδεὶς μέμφοιτο τοῦτον ὄρων πρότερον συμβιωτέοντα τοῖς πολλοῖς
 ὁμοίως καὶ μείζον ἢ κατὰ τὸ πολίτευμα τὸν ἄνδρα τιμῶντι. Εἰ μὲν οὖν
 ἐκ τῆς Χαλδαίων ὁμώμενος γῆς τὸ πρότερον, εἶτα χρηματισθεὶς ἐκεῖ-
 55 θεν ἐξελεθεῖν καὶ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας κατοικῆσαι καὶ ταύτην εἰς κατά-
 σχεσιν μετὰ τῶν ἐξ ἐκείνου λαβεῖν, ἦν μὲν τῷ τοιούτῳ κώλυμά τι γεγέ-
 νηται ἢ τὸ συνοικεῖν μετὰ τῆς Σάρρας, τάχα ἂν λόγον ἔχει καὶ τὸ παρ' ὑ-
 μῶν προφερόμενον, εἴπερ ἐστὶν ἄλλως ὁ ταῦτα διανοούμενος. Ἄλλ' ὄρω-
 59 μεν, ὡς ἴστε, ἐκείνον μὲν διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐπαγγελίας τετυχηκότα
 f. 175^v καὶ θεωρίας ἠξιωμένον διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ ἀρετὴν || καὶ τὸν Θεὸν
 οὐ παραιτούμενον καλεῖσθαι Θεὸν Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. Ὅθεν
 οὐ χρὴ θαναμάζειν καὶ ἐπὶ τῆς παρουσίας γενεᾶς τοιοῦτον ἄνδρα τὸν Θεὸν
 εὐρηκέναι. Τίς μὲν οὖν δικαιοσύνην καὶ σωφροσύνην καὶ τὴν ἄλλην συζυ-
 γίαν τῶν γενικωτάτων ἀρετῶν ὡς οὗτος ἐτίμησεν; Τίς δὲ τὴν ἀγάπην,
 65 πίστιν τε καὶ ἐλπίδα, τὰς βασιλίδας τῶν ἀρετῶν; Ἄλλὰ μὴν ἐλεημοσύνην
 τὴν πρὸς τοὺς πένητας καὶ κοινωσίαν καὶ τὸν ἀγιασμόν παρημέλει οὐδα-
 μῶς. Ἄλλ' ἐν ἑαυτῷ πάντοθεν πολλοῖς ἰδρῶσι καὶ πόνοις συλλεξάμενος

38 ἐνδιατρίβειν cod.

49 - 50 προωρώμην ~ σαλευθῶ: Ψαλμ. 15₈ || 53 - 57 Εἰ μὲν οὖν ~ Σάρρας: πρβλ. Γέν. 11₃₁ - 12₂₀ || 59 διὰ τῆς πίστεως ~ τετυχηκότα: πρβλ. Ἐβρ. 11₃₃ || 61 καλεῖσθαι ~ Ἰακώβ: πρβλ. Ἐξ. 3₆, Ματθ. 22₃₂ || 63 - 64 Τίς μὲν ~ ἐτίμησεν: περὶ τῶν τεσσάρων γενικῶν ἀρετῶν πρβλ. Πλάτωνος Τίμιος 442b - 444d· Πλωτίνου Ἐνεάδες I, 2, 1₁₅₋₂₁ || 64 - 65 ἀγάπην ~ ἐλπίδα: πρβλ. Α' Κορ. 13₁₃

ταύτας ἐκ διαφόρων ἀνθέων τῶν ἀρετῶν ἐν εἶδος ἀπηκριβώσατο. Καὶ ὁρᾶται σήμερον ἀνωθεν τῶν δυνάμεων ὁρῶν ταῦτα, ἄγαλμά τι θεῖον καὶ
70 τοῦ παντός βασιλέως ἐπάξιον.

Τιμᾶται μὲν, ὡς εἰκός, καὶ παρὰ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος κὺρ Μαρουήλ τοῦ Παλαιολόγου, διαδεξαμένου δὲ τὴν βασιλείαν, μετὰ τῆς ἀρετῆς ἐκείνου καὶ εὐσεβείας ἀνωθεν, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ εὐσεβοῦς βασιλέως, πλείονα τὴν τιμὴν παρ' αὐτοῦ καὶ τὴν δόξαν εὐ-
75 ρατο. Ὡς γὰρ ἔφη, εἰς τῶν τὰ πρῶτα φερόντων, καὶ τῆς συγκλήτου βουλῆς ἐκοινώνει καὶ πανταχοῦ περίβλεπτος ὢν ἐς τὰ μάλιστα. Χρείας τοιγαροῦν ἐπιούσης τῷ βασιλεῖ οὐ δυναμένης παραίτησιν δέξασθαι, συμπαραλαβὼν καὶ τοῦτον κοινωνὸν τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἀποδημίας, μετὰ καὶ
79 ἐτέρου ἑνὸς τῆς αὐτῆς τάξεως, σὺν παντὶ τῷ στρατεύματι, τριήρεσι τέσ-
f. 176 σαρσι, μέσον χειμῶνος τὸν Αἰγαῖον || ἔπλει καὶ τὴν Ἀχαΐαν καταλαβόντες τὸ σπονδαζόμενον ἐπετέλουν. Θεοῦ δὲ συναιρομένου, κατὰ γνώμην ἅπαντα τῷ θειοτάτῳ βασιλεῖ πέπρακται. Ἐπαναζεύξασι τοίνυν ἐκεῖθεν ἠδέως ἐνιαυτὸς ὅλος συνεπληροῦτο. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἀποδημίας τὴν
85 Ἀἴημον ἐγκεχειρίστο εἰς ἡγεμονίαν πρὶν ἢ κληροδοτηθῆναι ταύτην τῷ αὐτοκράτορος ἀδελφῷ καὶ δεσπότη. Καὶ καιρὸν αὐτόθι οὐχὶ συγχρὸν διατρίψας καῦθις ἀνακαλεῖται πρὸς βασιλέως. Ἐβούλετο γὰρ ἔχειν αὐτὸν διὰ παντός ἐν τοῖς βασιλείοις εἰς ὅπερ ἔφθην εἰπὼν ἀξίωμα, ἐπεὶ τί γε πολλῶν ὄντων αἰεὶ τῶν διαπραττόντων καὶ βουλομένων τὰ μέγιστα συντελεῖν μὴ δεδωνημένων † ἐξ ἀγάπης ἐς ὅτι μάλιστα ἐγνωρίζετο. Ἐνθεν
90 τοι καὶ πρέσβυς ἐκπέμπεται πρὸς τὸν τῆς Εὐρώπης ἡγεμόνα μετὰ τὴν ἐπανάζευξιν τοῦ κρατοῦντος ἐκ τῆς Πελοποννήσου.

Ὡς γὰρ ἡλίου φοραὶ σελήνης τε καὶ ἀστέρων καὶ τῶν περιεχόντων αὐτῶν κινεῖσθαι μὲν ἤρξαντο χρονικῶς, ἔστιν ὅτε (δὲ) καὶ καταπαύσσονται, κατὰ ταῦτόν δὴ καὶ τούτῳ συμβεβήκει καὶ πᾶσι(ν οἷ) † τῆς αὐτῆς
95 φύσεως κοινωνοὶ γεγονότες. Ἀνέφυ μὲν μητρικῶν {τε} θαλάμων ὡς ἐκ κοιλάδος γῆς καὶ πολύχρα προήνεγκε τὸν καρπὸν καὶ ὠραῖον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἢ πρότερον γιγνομένη ἀπόφασις οὐ δύναται ἐκπεσεῖν ἀνωθεν διὰ τὸ παράπτωμα, οὐ θ' εἵνεκα παρειαῖον ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον ὥσπερ τις τομεὺς τῆς ἡμετέρας ζωῆς, μετὰ γε τῶν ἄλλων ἀειθαλὲς φυτὸν
100 ἐξεθέρισε πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων.

ἜΩ θεῖον ἐντρόφημα, † κατ' ἄμφω παρευδοκιμεῖν τοὺς πλείστους τῶν

69 ὁρᾶν cod. || 82 ἐπαναζεύξας cod. | 89 ἔσθ' cod. || 92 φορὰ cod. | 95 ἀνέ-
φμεν cod. || 98 τοῦθ' cod. | 100 τῶν ὑδάτων inter lineas

99 ἀειθαλὲς φυτόν: πρβλ. Πλάτωνος Τίμαιος 90A· Πλούταρχος 2,400B· Μ. Βασ. Ἐξάκμ. Θ', 2:PG 29, 192A (τὸ οὐράνιον φυτὸν ὁ ἄνθρωπος) || 100 πεφυτευμένον ~ ὑδάτων Ψάλμ. 13.

- μετιόντων τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν σοῖς ἐρασταῖς καὶ φίλοις. Ὡς κόσμος
 f. 176^v βασι||λίδος τῶν πόλεων καὶ τῶν ἐν τέλει περὶ τὰ βασίλεια ἀναστρεφο-
 μένων καὶ πληρώματος παντὸς στρατοπέδου. Ὡς θεῖον ἄγαλμα τῆς ἐκ-
 105 κλησίας Χριστοῦ, διὰ τῶν ἔργων παραινῶν τὰ πρακτέα τοῖς αἰρουμένοις
 τὴν πρὸς οὐρανὸν φέρουσαν βαδίζειν. Ὡς λόγοις μὲν ἐκδιδάσκων τοὺς περὶ
 σέ, τοῖς ἔργοις δ' αὖ τοὺς λόγους πιστούμενος, καὶ ἀπαράγραπτος εἰ-
 κὼν τοῖς τὴν ἀρετὴν μετιοῦσι, ἀπαράτρωτον μὲν τὴν συζυγίαν διατηρή-
 σας, στάθμη δὲ γεγενημένος δικαιοσύνης καὶ τοῖς ἐπιστατεῖν ἐθέλουσι
 110 τῶν πραγμάτων· σὺ μόνος ἢ μετ' ὀλίγους τὴν προσηγορίαν ἀπὸ Χρι-
 στοῦ, (ἦν) ὥσπερ τινὰ κληρὸν παραλαβεῖν ἠξιώθη τὸ τοῦ Χριστοῦ ποι-
 μνιον, οὐ λόγοις, αὐτοῖς δὲ τοῖς ἔργοις πληρώσας. Ὁρφανῶν πατήρ,
 πενήτων παραμυθία, φῶς τῶν ἐν σκότει, χηρῶν ὑπερασπιστής, θλιβο-
 μένων παράκλησις, καταπονουμένων βοήθεια, γυμνῶν τε σκέπη, κλο-
 115 νουμένων βεβαίωσις, πιπτόντων ἀνόρθωσις. Τίς φθάσας ἐνηχηθεὶς σοῖς
 λόγοις οὐκ ἐπαινετὸν ἔχων τὸν βίον πρότερον, μὴ παραντίκα μεταβαλὼν
 ἐπὶ τὸ κρεῖττον, τὰ ἑαυτοῦ καλῶς ἐξῆς διωκήσατο; Τίς μεῖζον ἐδυνήθη
 κρατῆσαι θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας καὶ τῶν ἀπηριθμημένων ὀκτῶ λογισμῶν
 τῆς κακίας, τοῖς θείοις πατράσι διωρισμένων, τὸν τρίτον, ἵνα μὴ λέγω
 120 καὶ τὴν ἄλλην δυνάδα, τελείως κατεκράτησε; Τίς σύστημα μοναζόντων
 ὡς σὺ ἠρετίσατο καὶ μάλιστα τῶν σπουδαίων, ὡς ἀβίωτον τὴν ζωὴν
 λογιζόμενος, εἰ μὴ τῆς αὐτῶν ὀμιλίας πνευματικῶς ἀπολαύσειας.
 f. 177 || Νῦν μέντοι, φίλτατον γάνος σῶν ἐραστῶν, ἢ ἀφ' ἡμῶν ἐκδημία. Σὺ
 ἀπαράκλητον πένθος ἡμῖν κατειργάσω. Ἐνθεν χορδὸς οἰκείων τε καὶ
 125 γνωστῶν τὴν συμφορὰν οὐ δυνάμενοι φέρειν περιπαθῶς ὀλολύζοντες τό γε
 μὴν δάκρυ ἀστακτὶ προχεόμενοι ἐκ βλεφάρων. Καὶ ὁ σωτὴρ μὲν φαίνεται
 δακρῦσας ἐπὶ Λαζάρῳ, ἀλλ' ὁμως οὐ πέρα τοῦ μετρίου. Ἐκεῖθεν δὲ φί-
 λων καὶ συγγενῶν ὁ σύλλογος καὶ τῶν ἐν τέλει τὴν στέρησιν τοῦ ἀνδρὸς
 καθορῶν ὀδυνᾶται τὰ σπλάγγνα καὶ τὴν καρδίαν τιτρώσεται· οὐ δυνά-
 130 μενος ἑαυτὸν κατασχεῖν ἕκαστος τὴν ὄσιαν ἐκείνου ἑαυτοῦ λογίζεται
 εἶναι. Ἄλλοθεν οὖν ἱερέων κατάλογος τῷ πάθει νικώμενοι, βουλόμενοι
 μέντοι φιλοσοφεῖν καὶ κρεῖττω τῆς συμφορᾶς γενέσθαι, οὐ δύνανται δέ
 Ἐθροήνησε μὲν πρότερον Αἴγυπτος τὰ πρωτότοκα ἐν τῇ ἐξόδῳ τοῦ Ἰσ-
 ραήλ, καὶ Συναχηρεῖμ, βασιλεὺς Ἀσσυρίων, στρατεύσας ἐπὶ Ἱερουσαλήμ
 135 ἐνὸς ἔργον ἀγγέλου γεγενημένας μιᾷ νυκτὶ ὅπερ χιλιάδας. Ἄλλ' ἐκεῖνος

109 γεγενημένου cod. || 112 ἔργοις inter lineas || 126 προχεόμενον cod. ||
 135 γεγενημένου cod.

118 - 119 κρατῆσαι ~ κακίας: πρβλ. Κασσιανοῦ, Περὶ τῶν ὀκτῶ τῆς κακίας
 λογισμῶν, Φιλοκαλία, Α', Ἀθήνα 1957, σελ. 61 - 80 || 126 - 127 Καὶ ὁ σωτὴρ ~
 Λαζάρῳ: Ἰωάν. 11₃₅ || 134 - 135 Συναχηρεῖμ ~ χιλιάδας: πρβλ. Βασ. IV 19₃₅

μὲν ἀδίκως ἐπιστρατεύσας ἐπὶ τοὺς μὴ κατάρξαντας, θεία ψήφῳ δικαίως ἀπώλετο. Ὡσαύτως δὴ τῶν Αἰγυπτίων ἔσμός, τὸν τοῦ Θεοῦ λαὸν οὐ θέλων ἐξαποστεῖλαι, τὰ αὐτὰ τοῖς προειρημένοις πεπόνθασιν.

Ἄλλ' οὗτος μὲν δικαιοτέρος Αἰακοῦ, σωφρονέστερος δὲ Πηλέως ὁρᾷ-
 140 ται τὸν ἅπαντα χρόνον βεβιωκώς, πλεονεξίαν δέ, τὴν δευτέραν εἰδωλο-
 f. 177^v λατρείαν, οὐδεὶς πλέον ἐκείνου μεμίσηκεν. Λοκεῖ μὲν || ἄνωθεν οὐρανὸς
 στιγνάζειν καὶ τὴν ἰδίαν φορὰν προβαίνειν ὀκνεῖ καὶ ἀδικεῖν νομίζει,
 εἰ μὴ συμμετοχὸς τῶν ὁμοδούλων τοῖς λογικοῖς γένοιτο. Ἴλιον μὲν
 δρόμον ἔστησέ ποτε Ἰησοῦ προσευχῆ τοῦ Ναυῆ καὶ Ἐζεκιίου βασιλέως τὸ
 145 δεύτερον εἰς πείραν τῶν προστεθέντων ἐνιαυτῶν. Καί μοι δοκεῖ κἀνταῦθα
 πεποιηκῆναι <ἄν> τῆς μεταστάσεως τοῦ ἀνδρὸς πέρι, εἰ πρὸς τοῦ κρείτ-
 τονος τὸ ἐνδόσιμον εἶχε, καὶ σελήγη τὴν ἀτραπὸν ἔμπαλιν, ὡς ἐγῶμαι,
 εἰργάσατο ἄν, ἥτοι τὸ φῶς συνέστειλε μετὰ γε τοῦ πρώτου φωστῆρος.
 Ἄλλὰ μὴν τῶν ἔξωθεν ὅσοι πείρα μαθόντες τῆς ἀρετῆς ἐκείνου καὶ ἀκοῆ
 150 παρειλίφασιν, οὐκ οἶει συναλγήσειν τῷ πάθει; Ἐγὼ μὲν οὖν οἶμαι· εἰ γὰρ
 ἐπὶ τῶν ἀψύχων πολλάκις ὁρῶμεν ταυτὶ γιγνόμενα καὶ συναίρομένων ἢ
 δ' αὖ πάλιν ἀμυνομένων τῶν στοιχείων, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἐπὶ τῶν ὁμο-
 γενῶν, εἰ καὶ τὸ διάφορον ἐκατέρων πολὺ γε καθέστηκε τῇ θρησκείᾳ.
 Πλήρης μὲν θρήνων ἀῆρ τῆ τῆς ψυχῆς ἀνόδῳ, πλήρης δὲ γῆ, ὅση μάλιστα
 155 ὁ τῶν Ρωμαίων κοσμεῖ θεσμός, ἀλλ' ἀπεναντίας καὶ ὡσπερ ἐκ διαμέτρου
 ταῦθ' ὁρῶμεν γεγενημένα. Ἐκεῖ μέντοι φατρία τῶν ἐναερίων τὸν γόνον
 ἐπιτελεῖ ὡς μὴ δεδυνῆσθαι τινα αἰτίαν εὑρεῖν ἐν αὐτῷ, εἰ καὶ σαρκὸς καὶ
 αἵματος κοινωνήσας ὁμοίως ἡμῖν, ὅπερ ὁ θεῖος Παῦλος ἐπὶ Χριστοῦ
 159 τοῦτο φησὶν· ἡμῖν δ' αὖθις ὡς ζημιωθῆναι τοιοῦτον ἄνδρα καὶ μηδαμῶς
 f. 178 || προσιτὸν ὀφθῆναι ἐνταῦθα, ἕως τῆς ἐλεύσεως τοῦ ἠγαπημένου.

Ἄλλ' οὖν αἱ δυνάμεις αἱ ἀνώτεραι ἄλλην ὁδὸν μετέρχονται παντάπα-
 σιν, ἐναντίαν τῆς ἡμετέρας. Ἐπειτα κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν οἰχομένων
 διάκεινται. Θεοειδῶν μὲν οὐσῶν τῶν ψυχῶν τὸ χάριεν ἐπιδείκνυνται,
 ἐναγῶν δ' αὖθις τυγχανουσῶν τὸ ἀνάπαλιν ὀλοφύρονται ὅτου χάριν συμ-
 165 βαίνει αὐτοῖς οὕτως ἀπεναντίας ἡμῖν; Ὅτι αὐταὶ μὲν οὐ δουλεύουσι πάθει
 ὡσπερ ἡμεῖς, ἀλλ' ἀνώτεραί εἰσι τούτων ὡς νοερὰ πνεύματα καὶ περι-

142 ἀδικεῖ νομίζειν cod. || 147 ἀτραπῷ cod. || 157 εἰ cod. || 164 - 165 συμβαί-
 νειν cod.

140 - 141 πλεονεξίαν ~ εἰδωλολατρείαν: πρβλ. Κολ. 3₅ || 143 - 144 Ἴλιον ~
 Ναυῆ: πρβλ. Ἰησ. 12₁₂₋₁₃ || 156 - 157 Ἐκεῖ μέντοι ~ ἐπιτελεῖ: ὑπονοεῖ τὰ τελωνεῖα.
 Περὶ τελωνείων βλ. X. Ἄ γ γ ε λ ἰ δ η, Ὁ Βίος τοῦ ὀσίου Βασιλείου τοῦ Νέου,
 Ἰωάννινα 1982, σελ. 183 - 184· πρβλ. καὶ Σ. Λ α μ π ά κ η, Οἱ καταβάσεις στὸν
 Κάτω Κόσμο στὴ βυζαντινὴ καὶ μεταβυζαντινὴ λογοτεχνία, Ἀθήνα 1982, σελ.
 56 - 57 || 157 - 158 εἰ καὶ σαρκὸς ~ ἡμῖν: πρβλ. Ἐβρ. 2₁₄

τὸν ὕψιστον θρόνον συναναστρεφόμενα, οὐδὲν χαμερπὲς οὐδὲ πρόσυλον ἐνορῶσιν ἀλλ' ἀτενίζοντες ἄνω τῷ ἀκραιφνεστάτῳ καὶ πρώτῳ φωτί, ὡς ἐφικτὸν ἀγγέλοις, ἐξομοιούμενοι.

- 170 Ἄριστος μὲν Ὀδυσσεὺς ἐν λόγοις τε καὶ δημηγορίαις μεμαρτύρηται παρ' Ὀμήρῳ. Καὶ διὰ τοῦτο λόγος αὐτὸν ἀπεστάλθαι μετὰ καὶ ἑτέ-
ρων πρὸς Ἀχιλλεῖα παρὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος εἰς πρεσβείαν ὡς δυνησόμε-
νος τῇ δεινότητι πείσειν τὸν ἥρωα ἀναδέξασθαι τὰ τοῦ πολέμου. Ἄλλ'
οὐτ' ἐκείνον ἔπεισε καὶ μέχρι τοῦ λόγου ἢ ὄνησις: Ἕλληνα γὰρ ὦν καὶ
175 τῷ Θεῷ καθάπαξ πολέμιος. Νέστορ μὲν βουλευτῆς καὶ πολὺς ῥέων
f. 178^v ἐν ταῖς βουλαῖς καὶ συνάξεσι τὰ διαφέροντα παραινῶν, || ἐκ τῆς συνέ-
σεως πολλὴν κεκτημένος τὴν παρρησίαν, πῆ μὲν βασιλεῖ Μυκηνηῶν τὰ
συννοίοντα συμβουλεύων, ἵνα μὴ στάσις τοῖς Ἕλλησι γένηται καὶ τὰ
τῶν πραγμάτων αὐτοὺς ἐκπεφευγῆναι, πῆ δὲ τῷ Ἀχιλλεῖ ἐτέρωθεν παραι-
180 νῶν τὴν ὀργὴν ὑφιέναι καὶ μὴ οὕτως ὑπαντιάζειν ἀναιδῶς Ἀγαμέμνονι
καὶ τῷ Θυμῷ πυρπολεῖσθαι, τοὺς γε μὴν Τρῶας διὰ τῆς αὐτῆς αἰτίας
φλέγειν τὰ σκάφη. Καὶ τηρικαῦτα μὲν Νέστορ ἀμφοτέρων τὴν ὀρμὴν
ἐδυνήθη συστεῖλαι, ἀλλ' οὐ τὴν πόλιν ἐκπέρσαι διὰ τῆς μάχης, πρὸς ἣν
ἑώρα. Καὶ ὁ λόγος αὐτῷ διεπράττετο. Ἄλλως τε καὶ πρὸς τὰ παρόντα
185 μόνον ὁ γηραιὸς ἔβλεπεν.

- Ὅς μέντοι γε ὑψηλότερόν τι ἐπενόει καὶ τῆς μερίδος τῆς κρείττονος ὁ
τοῦ Ἀρίστωνος ἐπὶ σοφία λόγων μεμαρτύρηται πάντας τοὺς ὑπὲρ ἐκεῖ-
νον ἐπ' αὐτὸ τοῦτο μάλιστα εὐδοκιμηκότας ὑπερελάσαι καὶ πολλὸν χρόνον
ἐνδιατρίψαι τοῖς μαθήμασι καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ. Ἄλλ' οὗτος μὲν ὁ τοσοῦ-
190 τος ἐν λόγοις δεῆσαν ποτὲ εἰς Σικελίαν ἐκπλεῦσαι χάριν τοῦ Δίονος ὀμι-
λῆσαι Λιονυσίῳ τυράννῳ καὶ τὸν ἄνδρα καταπεῖσαι καὶ τὸν ἑταῖρον τὰ
μέγιστα ὀνήσαι, οὐκ ἠδυνήθη πολλοῦ γε καὶ δὴ ἑαυτὸν ἐν τοῖς καιριω-
τάτοις, ἀλλ' ὡς ἀνδράποδον ἐκεῖθεν ἀπεμπολήθη ὁ πολὺς τὴν σοφίαν
194 ἀγνώτι ἀνδρὶ καὶ εἰς Αἴγιναν ἀπεκομίσθη. Ἀλλὰ τί τὸν Διὸς καὶ Ἀλ-
f. 179 κμήνης ἥρωα, || εἶπερ καὶ δῶμεν ἀληθῆ εἶναι τὸ δωδεκάεθλον καὶ τὰς
ἀριστείας ἐκεῖνον ἅπαντα διανόσαντα, Ὑδραν μὲν τὴν πολυκέφαλον
ἀποκτεῖναι μετὰ γε τοῦ συγγενοῦς Ἰόλεω, κῶνα δ' αὖθις τὸν Κέρβερον
κατελθόντα ἐν Ἄδου θρυλλεῖται τοῖς Ἕλλησιν ἀποδηῖσαι Ἀθηναῖς ὑπο-
θήκαις. Τό γε μὴν θυγάτριον Λαομέδοντος ἐλευθερῶσαι τοῦ κήτους καὶ
200 τῷ ἰδίῳ πατρὶ ὑγιᾶ παραστήσαι. Καὶ ἵνα μὴ καθ' ἕναστον λέγων ἐνδια-
τρίβῳ, Κάστορά τε καὶ Πολυδεύκην, τοὺς Διοσκόρους, πρώτους ἐπιτε-
λέσαι λέγεται ἐν Ἐλευσίνι μυστήρια τοῖς Ἕλλησιν. Τί δὲ πέρα τοῦ κρείτ-
τους τῶν ἄλλων σφᾶς αὐτοὺς ἐναπέφηναν ἄνδρες ἐπτοημένοι περὶ τὴν

202 παρὰ cod.

189 - 193 Ἄλλ' οὗτος ~ καιριωτάτοις: πρβλ. Διογ. Λαέρτ. 3, 23

205 δεισιδαίμονα πλάνην; Ἐπιπέδον οὗτος εὐγενής ὢν καὶ τῶν εὖ γεγονότων τὰ μὲν ὄντως ὄντα ὡς μόνιμα λογιζόμενος, τὰ δὲ παρόντα ὡς φεύγοντα καὶ μὴ τὸ βέβαιον σχόντα παρατρέχων, ἄριστα βουλευσάμενος ἑαυτῷ καὶ τῆς αὐτοῦ διανοίας ἄξια, ἀλλάξασθαι τῶν παρόντων τὰ διαιωνίζοντα καὶ τῶν μὴ ἰσταμένων τὰ ἀμετάθετα.

210 Οὕτως οὖν διεσκέψω καὶ οὕτως τὸν δρόμον τετέλεκας· ἦρω μὲν ἄθλων ἐκεῖθεν τε καὶ βραβείων νῦν ἀξίων τῶν πόνων καὶ ὧν ἐκ πολλοῦ ἔσπευδες φθάσαι. Ἐπιπέδον ἡμῖν τὴν ἐνταῦθα ζωὴν σοῦ ἐκδημίᾳ ἡμίτομον ἀπειργάσω, f. 179^v πανταχοῦ μὲν || δάκρυα καὶ οἰμωγαὶ καὶ θρηῆνος ἐν τοῖς ταμείοις, ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἐν ἐκκλησίᾳ καὶ οὐδαμοῦ χωρὸς γε ἀμιγῆς δακρύων ἐκ συγγενῶν τε φίλων καὶ οἰκείων, σχεδὸν ἅπας ἀῆρ περιηχεῖται ὀλολυγμοῖς καὶ τῷ 215 πένθει. Κύκλος μὲν τῶν ἐν τέλει περιεστᾶσιν ἔκκριτος ἐγγύς που τῶν περιβόλων τὰ ἐκείνου ἕκαστος διηγούμενος, οὐκ ἀδακρυτί, οὔτε μὲν ἄνευ πάθους. Ὁ μὲν ἐπιείκειαν καὶ τὸ πρὸς πάντας ἰλαρόν τε καὶ μέτριον καὶ προσηγές, ἄλλος τὴν τοῦ ἀνδρὸς σοφίαν καὶ σύνεσιν, δικαιοσύνην καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς νεὸς διηνεκῆ προσεδρεῖαν, ὥραις δὴ τεταγμέναις αἷς 220 ὑμνεῖται τὸ θεῖον, ἕτερος (τὸ) σῶφρόν τε καὶ κοινωνικὸν τοῖς μάλιστα χρήζουσι βοηθείας. Ἐπιπέδον μὲν καὶ τὸ προσκεῖσθαι τοῖς θεοῖς λόγοις καὶ τὴν μνήμην ἔχειν ἀντὶ πικτίου ἔργον ἦν αὐτῷ ἀνεξάλειπτον. Ὅθεν καὶ οἷς ὑπὲρ ἐν λόγοις, ἔστιν ὅτε καὶ τῶν ἐναντίων, οὐδαμοῦ φαίνεται τὰ νῦτα μεταγαγών.

225 Σὺ μὲν ἐντεῦθεν μεταστὰς τοῦ σκήρους τοὺς οὐρανοὺς κατοικεῖς, ἕμοιγε θεϊότατον γένος, καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως τὴν διάζευξιν φέρω μεμνημένος σῆς καλοκαγαθίας καὶ ἀρετῆς. Εἰ μὲν γὰρ ἦν ἐφικτόν, ἐδεήθην ἂν μετὰ σοῦ προσλαβέσθαι καὶ τῶν κρειττόνων κατατροφῶν, ἐπεὶ δ' ἀδυνάτως ἔχει γενέσθαι, τὸ δεύτερον μὴ ἀπαξιώσης ἐκδοῦναι.

210 ὧν cod. || 223 ἡπύγντα cod.

209 τὸν δρόμον τετέλεκας: πρβλ. Β' Τιμόθ. 4₇